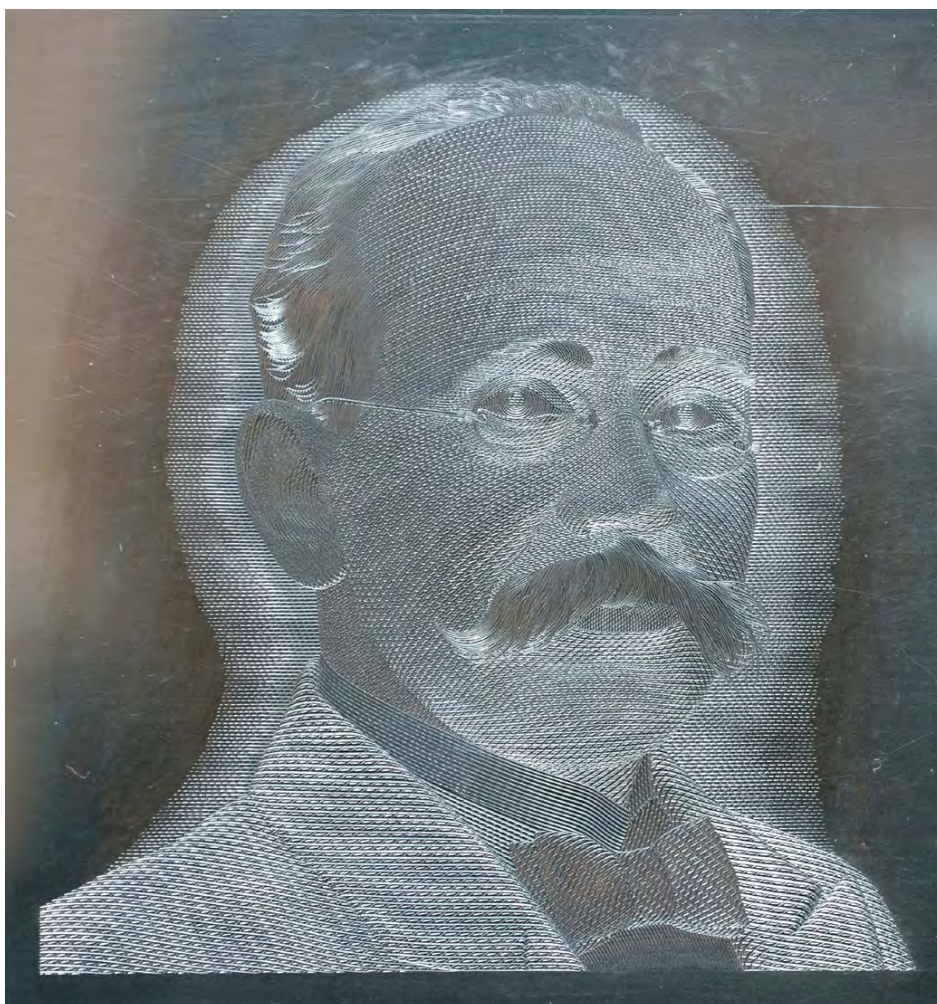

SEDLER OG MYNTER

Årsstatistikk 2008

(internett)

Trykkplate for 200-kroneseddelen - portrett av Kristian Birkeland.

**Området for finansiell stabilitet
Avdeling for kontante betalingsmidler**

Innholdsfortegnelse

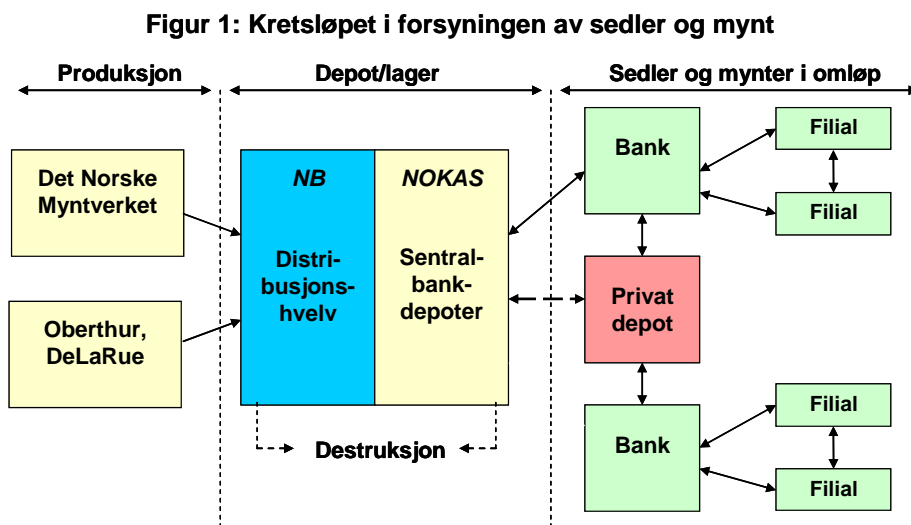
1	Organiseringen av kontantforsyningen	3
2	Sedler og mynter i omløp	5
2.1	Sedler	5
2.2	Mynter	5
2.3	Prognose 2009 - 2011	6
3	Innskudd og uttak av kontanter i Norges Bank	6
3.1	Sedler	6
3.2	Mynter	7
3.3	Omløpshastighet	7
4	Anskaffelse av sedler og mynter	7
5	Destruksjon.....	8
5.1	Kontroll- og destruksjon i Norges Bank.....	8
5.1.1	<i>Sedler</i>	8
5.1.2	<i>Mynter</i>	8
6	Forfalskninger	9
7	Henvendelser fra publikum	9
7.1	Innveksling av utgåtte sedler og mynter.....	9
7.2	Erstatninger for skadde, ødelagte eller bortkomne sedler og mynter	10
7.3	Andre henvendelser	10

1 Organiseringen av kontantforsyningen

Norges Bank, som landets sentralbank, har ansvaret for å utstede pengesedler og mynter. Dette innebærer å fastsette sedlenes og myntenenes pålydende og utforming. I tillegg har sentralbanken et ansvar for å sikre at samfunnet har tilgang til og nødvendig tillit til kontanter som betalingsmiddel.

Den fysiske forsyningen av kontanter kan deles i tre trinn: (1) produksjon, (2) Norges Banks depot/lager, og (3) videre forsyning av sedler og mynter som er i omløp, se figur 1. Norges Bank har avtale om å kjøpe mynt fra Det Norske Myntverket¹. Den gjeldende avtalen mellom Norges Bank og Myntverket går ut 31.12.2009. Høsten 2008 ble det signert en rammeavtale med Myntverket for leveringer i fire nye år fra og med 2010. Virksomheten i Norges Banks Seddeltrykkeri ble avviklet i 2007, og sentralbanken kjøper nå sedler fra andre seddeltrykkerier. Det er inngått avtaler med De La Rue International Limited fra England og Oberthur Technologies fra Frankrike. Avtalene gjelder for perioden 2007 – 2012, og første leveranse av sedler ble mottatt i 2008.

Norges Banks lagerhold er organisert ved et sentralt distribusjonshvelv og fem sentralbankdepoter lokalisert rundt om i landet. Distribusjonshvelvet driftes av Norges Bank, men Norsk Kontant-service AS (NOKAS) driver sentralbankdepotene på vegne av sentralbanken. I tillegg kjøper Norges Bank behandlingstjenester knyttet til sentralbankoppgavene fra NOKAS (inkludert destruksjon). NOKAS tilbyr kontanthåndteringstjenester til banker og andre i konkurranse med tilsvarende selskaper. Selskapet ble etablert med Norges Bank og private banker på eiersiden i 2001, men Norges Banks eierandel ble solgt i januar 2006.

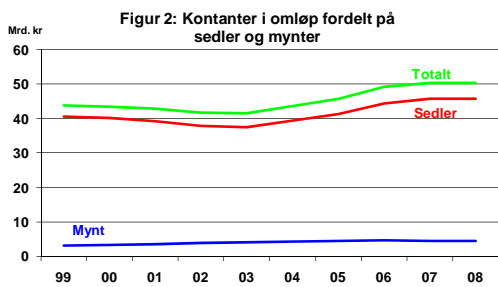

Bankene rekvirerer kontanter og leverer inn overskuddsbeholdninger ved Norges Banks sentralbankdepoter. Publikum tar på tilsvarende måte ut kontanter fra og leverer inn overskuddsbeholdninger til bankene. Norges Bank forsyner dermed bankene med kontanter, og bankene står for den videre distribusjon til publikum. Når bankene har tatt ut kontanter fra Norges Bank er disse kontantene satt i omløp, og den mengden sedler og mynter som til enhver tid finnes ute i samfunnet (inkludert bankenes beholdninger), kalles gjerne omløpet av sedler og mynter eller kontantomløpet.

¹ Den Kongelige Mynt AS ble i 2003 solgt til Samlerhuset AS og Mint of Finland og endret navn til Det Norske Myntverket.

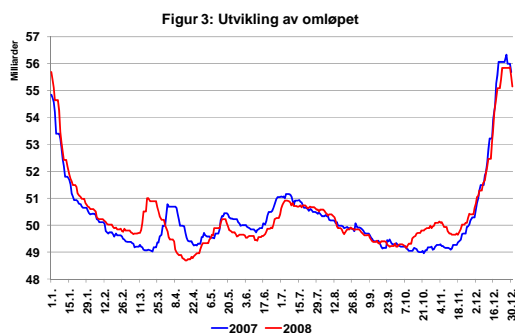
Målet for Norges Banks politikk på kontantområdet er å bidra til effektivitet i kontantforsyningen og i det samlede betalingssystemet. Ulike tiltak er iverksatt de siste årene for å skape en mest mulig effektiv ansvars- og arbeidsfordeling mellom aktørene og et klarere skille mellom ulike typer tjenester. Endringene har ført til at Norges Bank har inntatt en klarere grossistrolle. Bankene står nå for en større del av omfordelingen av kontanter seg imellom.

Endringene har bl.a. bestått i å redusere antall sentralbankdepoter til fem (Bergen, Oslo, Stavanger, Tromsø og Trondheim) og å innføre en ordning hvor bankene, ut fra gitte vilkår, får rentekompensasjon for beholdninger som de oppbevarer i private kontantdepoter. Pr i dag er det etablert totalt 16 private kontantdepoter rundt om i landet. Depotene driftes av NOKAS (9) og Loomis (7).

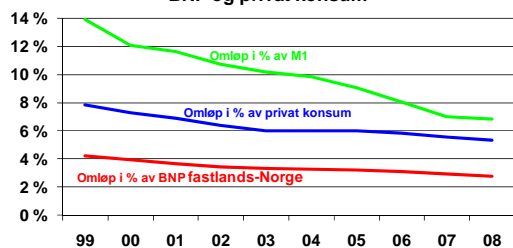
2 Sedler og mynter i omløp

Den gjennomsnittlige verdien av omløpet i 2008 var 50,4 milliarder kroner, jf. figur 2. Sammenlignet med 2007 er det en marginal nedgang (26 millioner kroner). I perioden 2004-2007 var det en gjennomsnittlig årlig vekst i omløpet på 5 prosent. Veksten i omløpet synes dermed å ha stoppet opp. Våre prognoser indikerer at omløpet skal videre ned i 2009, jf. kapittel 2.3.

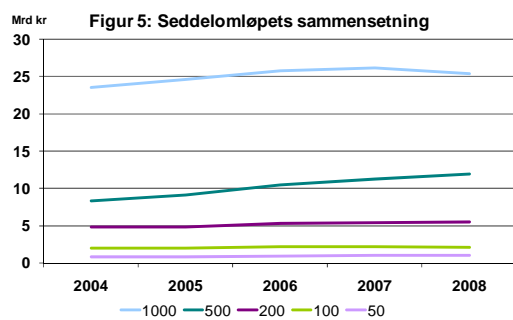
I oktober og november var det en ekstraordinær økning i mengden av kontanter i omløp. Omløpet var i denne perioden ca 890 millioner kroner høyere enn i tilsvarende periode i 2007, og falt i desember tilbake til samme nivå som året før, jf. figur 3. Den ekstraordinære økningen antas å ha sammenheng med finanskrisen og diskusjonene omkring sikkerheten til bankkunders innskudd i norske og utenlandske banker.

Figur 4: Kontanter i omløp, målt i forhold til M1, BNP og privat konsum

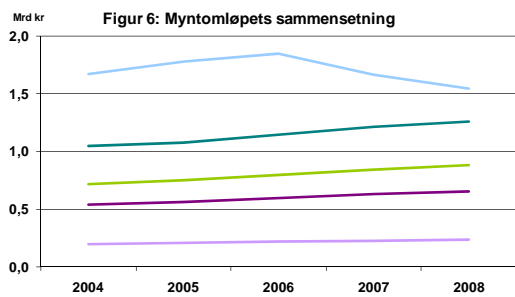
Verdien av sedler og mynter i omløp utgjør en stadig mindre andel av verdien av betalingsmidler disponert av publikum (M1), jf. figur 4. Andelen er redusert fra vel 14 prosent i 1999 til 6,8 prosent i 2008. Også for kontanter målt i forhold til BNP og privat konsum, er det en svak reduksjon. Kontantomløpet målt i forhold til BNP fastlands-Norge har vært relativt stabilt på ca 3 prosent de siste årene. I forhold til privat konsum er kontanter i omløp ca 5 prosent i 2008, dvs. en svak nedgang fra forrige år.

2.1 Sedler

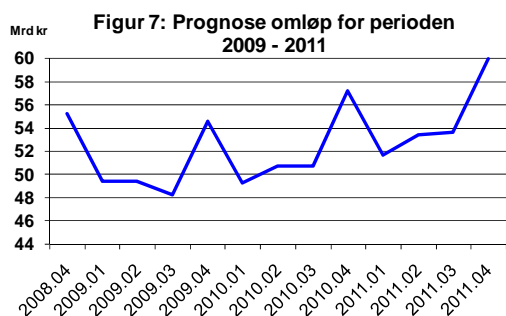
Gjennomsnittsverdien av seddelomløpet i 2008 var 45,8 milliarder kroner. Dette er tilnærmet lik omløpet i 2007. Figur 5 viser utviklingen i seddelomløpet fordelt på valører i perioden 2004-2008. Omløpet av 50-, 200- og 500- kroneseddelen var høyere i 2008 enn i 2007. 500-kroneseddelen har den sterkeste økningen med 6 prosent. Omløpet av 100- og 1000-kroneseddelen var henholdsvis 2 og 3 prosent lavere enn i 2007. Ved utløpet av 2008 var gjennomsnittsverdien på en seddel i omløp 399 kroner, mot 400 kroner i 2007.

2.2 Mynter

Gjennomsnittsverdien av myntomløpet var i 2008 4,6 milliarder kroner, en nedgang på 6,4 millioner kroner eller 0,1 prosent fra 2007. Figur 6 viser utviklingen i myntomløpet fordelt på valører i perioden 2004-2008. I 2008 var gjennomsnittsverdien av 20-kronemynten i omløp om lag 7 prosent, eller 123 millioner kroner, lavere enn i 2007. 1-kronemynten har størst økning med nesten 5 prosent, det vil si 39 millioner kroner. Gjennomsnittsverdien av en mynt i omløp var 2,70 kroner ved utgangen av 2008, mot 2,74 kroner i 2007.

2.3 Prognose 2009 - 2011

Figur 7 viser prognose for omløpet av sedler og mynter for årene 2009 til 2011 (pr. kvartal). I modellen² som ligger til grunn for prognosen, avhenger etterspørselen etter kontanter av privat konsum som betales på salgssted, bankenes innskuddsrente og en trendvariabel som uttrykker kontanternes reduserte betydning som betalingsmiddel. Ut over normale sesongsvingninger indikerer prognosen en svak nedgang i omløpet av kontanter til og med første kvartal 2010. Deretter er det forventet en økning. Økningen i omløpet fra og med andre kvartal 2010 skyldes forventninger om vekst i privat konsum, jf. Pengepolitisk rapport 3/08 og nye anslag for renten publisert 17. desember 2008.

3 Innskudd og uttak av kontanter i Norges Bank

I dette kapittelet fokuserer vi på antall sedler og mynter, da dette gir bedre uttrykk for aktiviteten enn verditall knyttet til transaksjonene.

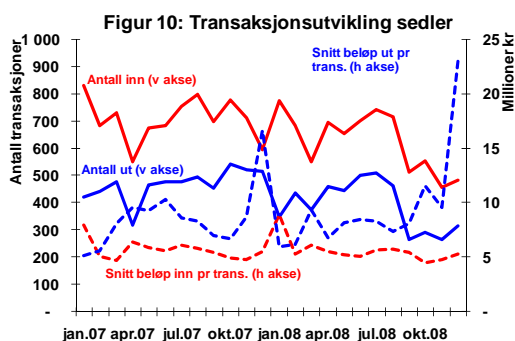
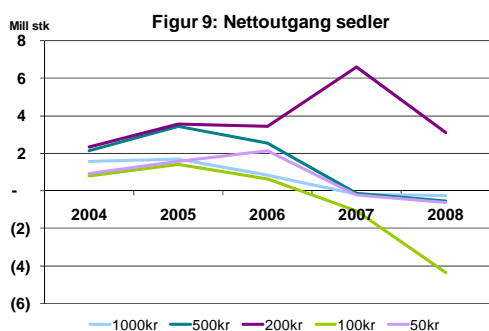
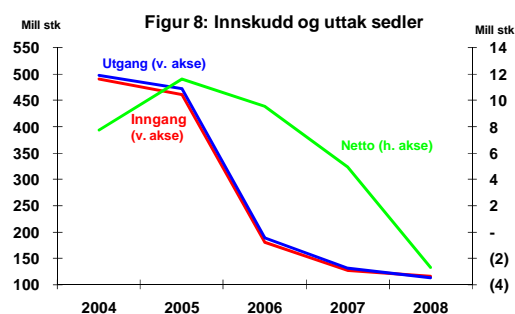
Den samlede inngang og utgang av sedler og mynter viser fortsatt en nedgang i 2008, jf. figur 8 og 11. Nedgangen henger sammen med de endringer Norges Bank har gjennomført på kontantområdet de siste årene:

- Avvikling av sentralbankdepoter og etablering av rentekompensasjon til private kontantdepoter
- Økte standard enheter for innskudd og uttak
- Krav om kvalitetssortering før innskudd i sentralbanken
- Endringer i innkrevingsmåten for ekspedisjonsavgifter

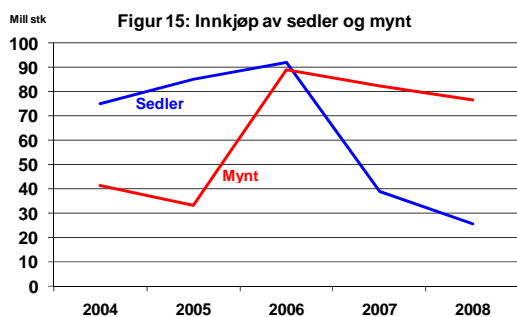
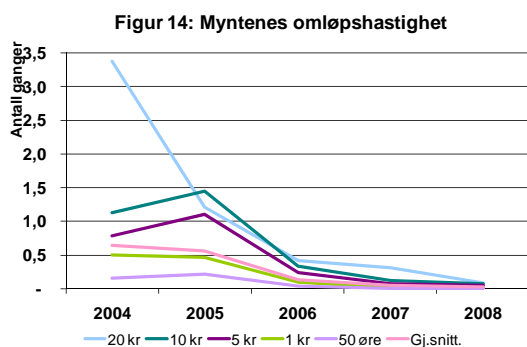
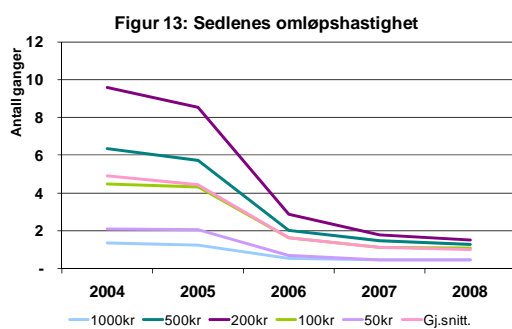
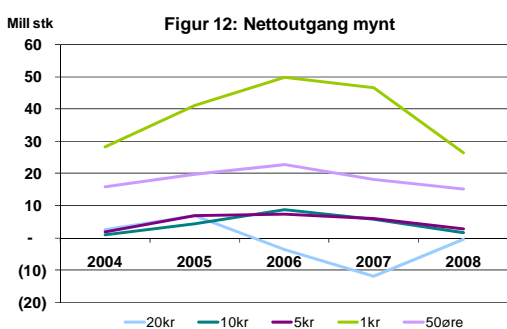
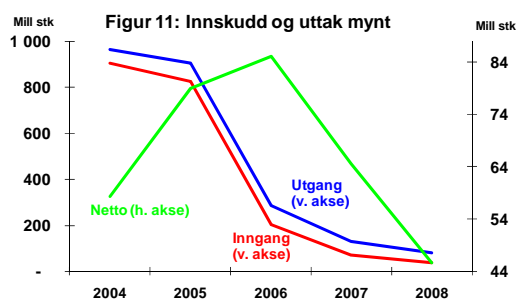
3.1 Sedler

I 2008 var den totale inngangen 115,9 millioner sedler, mens utgangen var på 113,2 millioner. Dette tilsvarer en verdi på hhv. 38,3 og 37,9 milliarder kroner. Nettoutgangen er lavere enn året før og kan forklares med endringen i standard enheter som ble iverksatt med virkning fra 1. september 2008. Endringen bestod i å øke størrelsen på en standard enhet (antall sedler) ved innskudd og uttak av gode sedler. For de tre laveste seddelvalørene økte en standard enhet fra 1 000 til 10 000 sedler. For 500- og 1000-kroneseddelen økte den fra 500 sedler til henholdsvis 10 000 og 5 000 sedler.

Valørfordelingen av den totale inn- og utgangen har forandret seg de siste årene, se figur 9. For første gang siden 2001 er det

² Modellen er dokumentert i en artikkel av Knut Are Aastveit og Thomas Kjørstad i Penger og Kreditt 4/2005 "Norges Banks lagerstyring av kontanter".

samlet sett netto inngang av sedler. Alle seddelvalørene unntatt 200-kroneseddelen har netto inngang til sentralbankdepotene.

Sentralbankdepotet i Oslo har den største andelen av samlet seddelinngang med ca 38 prosent. Depotet i Bergen har den laveste andelen på ca 9 prosent.

3.2 Mynter

I 2008 var den totale inngangen 36,4 millioner mynter, mens utgangen var på 82 millioner. Dette tilsvarer en verdi på henholdsvis 256 og 313 millioner kroner.

Inngangen er redusert med 32 millioner mynter i forhold til 2007, mens utgangen har gått ned med 51 millioner mynter. Forklaringen er at myntene i større grad sirkulerer uten å være innom Norges Bank, noe som blant annet skyldes etableringen av private kontantdepoter.

Netto utgang av mynter er også lavere i 2008 enn i 2007. De siste årene har det vært en kraftig netto utgang av 1-kronemynter, men i 2008 er denne betydelig redusert. 20-kronemynten er den eneste valøren med netto inngang.

3.3 Omløpshastighet

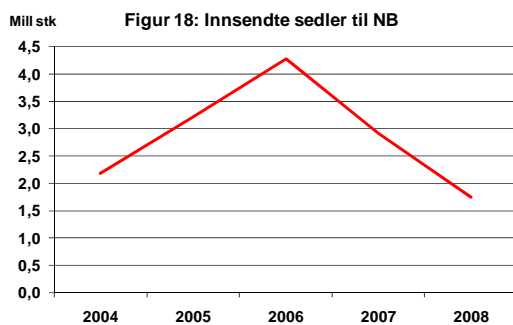
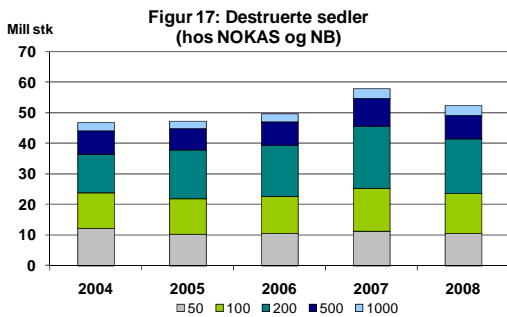
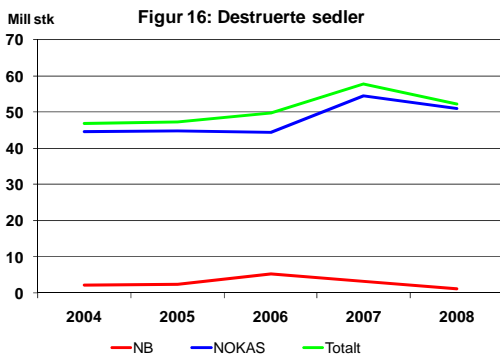
Omløpshastigheten viser hvor mange ganger sedler og mynter i gjennomsnitt er innom Norges Banks depoter i løpet av ett år. Omløpshastigheten for sedler og mynter vil variere avhengig av valør da de har ulikt bruksmønster. Det var en markant nedgang i omløpshastigheten for både sedler og mynter i 2006, jf. figur 13 og 14, og nedgangen har fortsatt i 2007 og 2008. Dette er et resultat av etableringen av private kontantdepoter og endringen av standard enheter i 2008. Omfordeling av sedler og mynter mellom banker skjer hovedsakelig via de private depotene.

4 Anskaffelse av sedler og mynter

I 2008 har Norges Bank fått levert 25,6 millioner 50-kronesedler, jf. figur 15. Reduksjonen i leveranser de to siste årene skyldes at produksjonskapasiteten ble utnyttet fullt ut før Norges Banks Seddeltrykkeri ble avviklet sommeren 2007. Norges Bank kjøper nå sedler fra eksterne leverandører.

Innkjøpsvolumet av mynter har gått noe ned i forhold til 2007. Det er lavere volum på alle valører med unntak av 10-kronemynten.

Det Norske Myntverket leverte i 2008 76,6 millioner mynter fordelt på 0,5 millioner 20-kronemynter, 5,2 millioner 10-kronemynter, 5,5 millioner 5-kronemynter, 46 millioner 1-kronemynter og 19,4 millioner 50-øremynter.

5 Destruksjon

Norges Bank har ansvar for å opprettholde en tilfredsstillende kvalitet på sedler i omløp og iverksette tiltak for å oppnå dette. Dette innebærer blant annet å legge til rette for at slitte, skadde og utgåtte sedler tas ut av sirkulasjon og blir destruert.

Figur 16 og 17 viser utviklingen i antall destruerte sedler. I 2008 ble det totalt destruert 52,3 millioner sedler, tilsvarende en verdi på 12,3 milliarder kroner. 98 prosent av all seddeldestruksjonen ble utført på behandlingsmaskinene i NOKAS, mens det resterende ble destruert av Norges Bank.

5.1 Kontroll- og destruksjon i Norges Bank

5.1.1 Sedler

Norges Bank mottar alle sedler som er avvist av NOKAS' behandlingsmaskiner, samt all seddelinngang av utgave V og eldre. Videre mottas sedler som er innlevert i forbindelse med erstatningssaker (jf. pkt. 7.2), samt utgåtte og fargede sedler. I alt utgjorde dette 1,8 millioner sedler i 2008, jf. figur 18. Av disse var ca 0,3 millioner fargede sedler.

Sedlene telles og kontrolleres før de destrueres under overvåking av en tilsynsgruppe. Norges Bank stod for ca 2 prosent av samlet seddeldestruksjon i 2008, det vil si 1,2 mill sedler.

Av sedlene som ble kontrollert, ble det i 2008 oppdaget 11 falske sedler.

5.1.2 Mynter

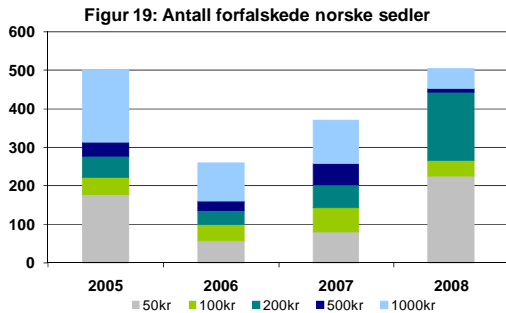
I løpet av året mottar Norges Bank gammel³ og skadet mynt fra banker og privatpersoner. Myntene blir kontrollert, bl.a. med hensyn på hvitvaskingslovens bestemmelser, og destrueres deretter ca. en gang i året. Destruksjonen skjer ved at myntene deformeres i en maskin Norges Bank leier av firmaet Metallco slik at de ikke lenger kan brukes som betalingsmiddel. Metallet fra de deformerte myntene blir deretter solgt. Det ble ikke destruert mynt i 2008.

³ Tilbaketrukket mynt, jf sentralbankloven § 15.

I 2008 mottok Norges Bank 6,4 millioner gamle og skadde mynter. Det er 1,4 million flere enn i 2007.

6 Forfalskninger

Antall forfalskede sedler har de siste årene ligget på et mye lavere nivå enn hva det var rundt tusenårsskiftet. De to siste årene har det imidlertid vært en liten økning. I 2008 ble det registrert 503⁴ forfalskede sedler mot 369 i 2007. Sammenlignet med eurolandene har Norge ca 4 forfalskede⁵ sedler pr. millioner sedler i omløp, mot eurolandenes 56⁶. I 2008 er 85 prosent av forfalskningene kopier av oppgraderte sedler. Informasjon fra Kripos tilsier at kvaliteten på forfalskningene er svært dårlig, og at de er lette å oppdage i sirkulasjon.

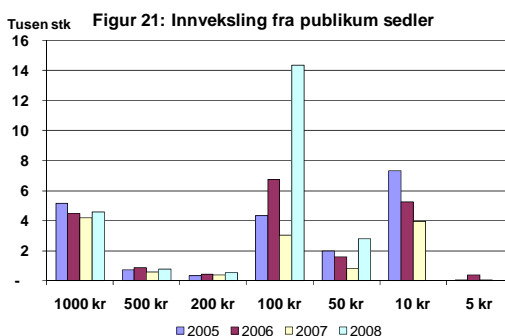
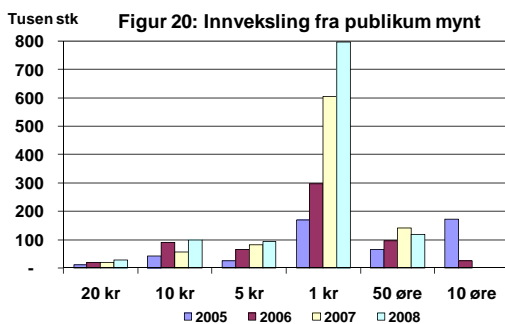
	1000 kr	500 kr	200 kr	100 kr	50 kr	Sum	Fordeling
Ikke oppgr. utgave	7	0	11	30	25	73	15 %
Oppgradert utgave	44	9	168	9	200	430	85 %
Alle utgaver	51	9	179	39	225	503	100 %
Fordeling	10 %	2 %	36 %	8 %	45 %	100 %	

Tabell 3 Forfalskede sedler 2008 (kilde Kripos)

7 Henvendelser fra publikum

7.1 Innveksling av utgåtte sedler og mynter

Publikum har anledning til å komme til Norges Bank for å veksle inn utgåtte sedler og mynter etter gitte regler. Norges Bank har i gjennomsnitt hatt ca 7 henvendelser pr virkedag i 2008⁷. Dette er høyere enn i fjor og kan forklares med opphør av innløsningsplikt for 50- og 100-kroneseddel utgave VI og gamle 1-kronemynter. Tabellen nedenfor viser hvor mye som har blitt vekslet inn av disse gamle sedlene og myntene.

Antall i hele tusen stk	1kr	50kr	100kr
Opphør innløsningsplikt	15. september	28. februar	15. september
Antall innvekslet 2008	3 956	19	125
Omløp pr 31.12.2008	222 778	1 682	199

Tabell 4 Opphør av innløsningsplikt – innveksling i 2008

⁴ Tallene viser kun beslag gjort i Norge. Tallene vil normalt oppjusteres etter hvert som saker fra lokale politikamre kommer inn til Kripos.

⁵ 503 forfalskede sedler over et gjennomsnittlig seddelomløp på 117,2 millioner stk.

⁶ For eurolandene var det i 2008 omtrent 666 000 stk. forfalskninger og ca 12 000 millioner stk sedler i omløp. Kilde: ECB, press release 12. January 2009.

⁷ Henvendelser ved sentralbankdepotene inngår ikke i dette tallet.

7.2 Erstatninger for skadde, ødelagte eller bortkomne sedler og mynter

Norges Bank innløser eller gir erstatning for skadde, ødelagte eller bortkomne sedler og mynter etter to regelverk. Innløsning av skadde sedler gis etter nærmere regler på bakgrunn av størrelsen på seddelresten. Skadde mynter innløses dersom de er hele og kan identifiseres. Erstatning for ødelagte eller bortkomne sedler/mynter gis som billighetserstatninger etter nærmere regler på bakgrunn av sannsynlighetsbevis for at kontantene faktisk har vært til stede og at de ikke vil dukke opp igjen senere.

I 2008 er det behandlet 12 erstatningssaker og 8 billighetserstatninger.

7.3 Andre henvendelser

Norges Bank har som vanlig mottatt en rekke henvendelser fra publikum pr e-post eller telefon. Disse er behandlet og besvart løpende.